

Houd meer rekening met ons kapitaal

Bernard ter Haar, 22 oktober 2020

Als een kruidenier tien pakken koffie verkoopt, weet hij dat de waarde van zijn voorraad met die tien pakken is afgenomen. In zijn geval is er een glashelder verband tussen de inkomensstroom en de waarde van de voorraad. Dat is niet altijd zo. Als een visser een boot vol vis binnenhaalt, is niet duidelijk wat dat voor effect heeft op de voorraad vis in zee. Als de overheid 1 miljard euro extra uitgeeft aan het onderwijs, hebben we geen idee wat voor effect dat heeft op het totale menselijke kapitaal van ons land. Het gevolg van die onduidelijkheid is dat we vaak helemaal niet naar het effect op de voorraad kijken, maar alleen maar naar de kaseffecten. En dat is steeds vaker een probleem.

Laat ik daar een paar voorbeelden van geven. We hebben in Nederland de afgelopen decennia de grondwaterspiegel verlaagd om de boeren ter wille te zijn. Inmiddels worden de schadelijke effecten daarvan zichtbaar. Door de verdroging zien we een bodemdaling en daarmee schade aan huizen door verzakking. Schattingen van de kosten om dat te repareren lopen uiteen van 40 miljard tot 80 miljard euro. Tegelijk zien we een aanzienlijke uitstoot van broeikasgas uit de bodem, die bijdraagt aan de klimaatschade. De waterschappen die destijds hebben besloten tot de daling van de grondwaterspiegel hadden deze kosten allemaal geen goede plek in hun overwegingen gegeven.

Een ander voorbeeld. De laatste maanden verschijnt het ene na het andere rapport over de verslechtering van de biodiversiteit. Nu kon Bas Haring vorig jaar nog beweren dat het helemaal niet erg is als we 350 soorten vijgenwespen hebben in plaats van 700, maar de werkelijkheid achter de verslechterende biodiversiteit is de afbrokkeling van biologische ecosystemen. Die ecosystemen leveren ecosysteemdiensten, waar de economie zeer van profiteert, en soms ook erg afhankelijk van is. Het is opmerkelijk dat de financiële wereld zich daarvan de consequenties begint te realiseren en zich zorgen maakt. De grote verzekeraar Swiss Re bracht onlangs een grote studie uit, waarin ze proberen te berekenen hoezeer economieën afhankelijk zijn van ecosysteemdiensten. Zij laten zien dat in veel landen de aangerichte schade al zo groot is dat een "tipping point" nabij is; de schade is dan eigenlijk onherstelbaar geworden. Een voorbeeld van die schade: Swiss Re stelt dat de komst van invasieve soorten die de bestaande ecosystemen in de VS aantasten al een jaarlijkse schadepost van 100 miljard dollar opleveren. Dit beeld geldt voor veel economieën op het zuidelijk halfrond, maar ook voor diverse landen in Europa. Het Planbureau voor de Leefomgeving bracht dit voorjaar een rapport uit over de betekenis van het biodiversiteitsverlies voor de financiële sector. De boodschap van dit alles is: ecosystemen zijn een belangrijke vorm van kapitaal, die een grote bijdrage leveren aan onze economie. Dat kapitaal slinkt in rap tempo. Maar ons economisch beleid richt zich in het geheel niet op behoud en onderhoud van dit kapitaal, maar alleen op de kasstromen die de ecosystemen genereren.

Dat laatste is grotendeels waar, maar niet helemaal waar. In het Europese visserijbeleid zien we wel pogingen om de schade van overbevissing tegen te gaan. De visserij is dan ook wel één van de meest duidelijke voorbeelden van wat er met ecosysteemdiensten kan gebeuren. In de schatting van Swiss Re levert de totale kapitaalvoorraad aan vis een jaarlijkse toegevoegde waarde van 362 miljard dollar. Diverse rapporten melden dat ongeveer 1/3 van de visreservoirs wordt overbevist, en dat ongeveer de helft van alle visgebieden maximaal wordt bevist. De kapitaalvoorraad is aan het slinken. De vraag is alleen nog hoeveel en hoe snel. Dat is geen gemakkelijke vraag. In het vorige

decennium heeft de TEEB commissie geprobeerd er een schatting van te maken. Dat mondde uit in een economische schade van de visserij die ongeveer 2/3 bedroeg van de directe visopbrengsten. TEEB schatte overigens het jaarlijkse totale verlies aan ecosysteemdiensten op een bedrag tussen de 2 en 5 biljoen dollar (1 biljoen is 1000 miljard). De OESO rapporteerde vorig jaar ook een jaarlijkse biljoenschade. Even ter vergelijking: één van de grootste pensioenfondsen ter wereld, het Nederlandse ambtenarenpensioenfonds ABP, heeft een totaal vermogen van ruwweg een half biljoen dollar.

Ik kan wel doorgaan met voorbeelden. De Raad voor de Leefomgeving heeft zich recent zorgen gemaakt over de ontwikkeling van de bodemkwaliteit in Nederland. De menselijke gezondheid wordt ernstige schade toegebracht door fijnstof. Er zijn veel verhalen in omloop over de snelle achteruitgang van de waarde van kennis. Op basis van een DenkWerk rapport kopte de NRC vorig jaar dat over tien jaar de helft van de werknemers niet meer in hun eigen baan past door alle digitale ontwikkelingen.

Moeten we dus niet veel meer aandacht geven aan de factor kapitaal? En dat begrip veel breder zien dan het aantal apparaten in een fabriek en het aantal beschikbare werkenden? Ja, dat moet natuurlijk, dat wordt ook steeds breder onderkend, maar dat is ook heel ingewikkeld. In de monitor Brede Welvaart van het CBS wordt gekeken naar de ontwikkeling van vier kapitaalsoorten: het economisch, het natuurlijk, het menselijk en het sociaal kapitaal. Dat is niet zonder betekenis, want bijvoorbeeld in het zeer recent verschenen Brugproject van VNO-NCW, of in het recente rapport van de Studiegroep Begrotingsruimte wordt aanbevolen om het beleid te richten op de brede welvaart in plaats van uitsluitend op het groeicijfer van het BBP. Maar meet het CBS nu ook de ontwikkeling van deze kapitaalsoorten? Helaas, dat is allemaal nog in ontwikkeling. En ook nog best gebrekkig. Het CBS stelt bijvoorbeeld dat ons kenniskapitaal groeit doordat steeds het aantal hoogopgeleiden groeit. Maar hoe snel je moet afschrijven op de economische waarde van een opleiding, daarvan heeft het CBS nog geen idee. En dat ons schoolsysteem enorme schade aanricht aan de creatieve vermogens van mensen is op zich al wel aangetoond, maar nog niet voorzien van een financieel getal. Deze laatste zinnen zijn niet bedoeld als kritiek, maar juist om te illustreren hoe ingewikkeld deze materie is. Maar dat het ingewikkeld is betekent niet dat we er voor weg kunnen lopen. De schade aan ons natuurlijk kapitaal laat dat overduidelijk zien. Het is hoogst urgent om de kapitaalbegrippen uit de brede welvaart zo snel mogelijk van meer inhoud te voorzien. Het is even urgent om in de beleidsvorming de kapitaalbegrippen een centrale plaats te geven, liever voorlopig met ruwe schattingen dan helemaal niet en wachten tot we betere getallen hebben. Als het een onderdeel van de beleidsvorming wordt, wordt ook vanzelf de behoefte aan getalsmatige onderbouwing duidelijker. Recent wordt steeds meer gepleit voor impact assessments voor nieuw beleid. De EU hanteert dit al standaard voor de eigen voorstellen van de Europese Commissie. Ook in Nederland zou het gebruik van impact assessments kunnen helpen om de betekenis van de verschillende kapitaalsoorten de plek te geven die deze verdient.